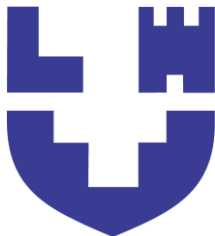

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
Частина 2.
ТЕОРІЯ ПРАВА

Методичні вказівки до виконання самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
освітньої програми «Право»
галузь знань 08 Право
спеціальності 081 Право
денної та заочної форм навчання

Луцьк 2021

УДК 340.12 (07)
Т33

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозиторій Луцького НТУ
Директор бібліотеки _____ С.С. Бакуменко

Рекомендовано до видання вченою радою факультету бізнесу та права Луцького НТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2021 року.
Голова вченої ради факультету бізнесу та права _____ І.М. Камінська

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри права Луцького НТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2021 року.
Завідувач кафедри права _____ Я.І. Ленгер

Укладач: _____ А.М. Земко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Луцького НТУ

Рецензент: _____ Н.Ю. Щербюк, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Луцького НТУ.

Відповідальний за випуск: _____ Я.І. Ленгер, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права Луцького НТУ.

Теорія держави і права Ч.2. Теорія права [Текст]: методичні вказівки до виконання самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освітньо-професійної програми «Право» галузь знань 08 Право спеціальності 081 Право денної та заочної форм навчання /уклад. А. М. Земко. Луцьк. Луцький НТУ, 2021 с.72

Методичне видання складене відповідно до діючої програми курсу «Теорія держави і права» з метою визначення завдань до виконання самостійної роботи для студентів та надання методичної допомоги у процесі її здійснення. Приведені теми та завдання для самостійної роботи, список необхідної літератури, контрольні питання та перелік питань на екзамен.

© Земко А.М., 2021

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ	4
ТЕМА 1. Поняття права	5
ТЕМА 2. Право в системі соціального регулювання	9
ТЕМА 3. Джерела права	11
ТЕМА 4. Принципи права. Правове регулювання суспільних відносин	15
ТЕМА 5. Норми права	19
ТЕМА 6. Система права та система законодавства	24
ТЕМА 7. Нормативно-правові акти	28
ТЕМА 8. Нормотворчість. Систематизація законодавства	31
ТЕМА 9. Правові відносини	36
ТЕМА 10. Юридично значуща поведінка	40
ТЕМА 11. Юридична відповідальність	43
ТЕМА 12. Застосування норм права	46
ТЕМА 13. Застосування права в умовах колізій і прогалин у законодавстві	48
ТЕМА 14. Тлумачення правових актів	52
ТЕМА 15. Правова система суспільства	56
ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ 1-2	58
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ З ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА	61
ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ДО ВСІХ ТЕМ КУРСУ	65
ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ	68

1. ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ

Теорія держави і права – фундаментальна наука і навчальна дисципліна, що вивчає державу і право як явища суспільного життя, основні закономірності їх виникнення і розвитку, їх сутність, призначення і функціонування в суспільстві, а також особливості політичної і правової свідомості та правового регулювання.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Під час самостійної роботи студенти мають пропрацювати отриманий під час лекцій матеріал, опрацювати та законспектувати нормативно-правові акти й літературні джерела, рекомендовані до кожної з тем, а також детально опрацювати питання, передбачені для самостійного вивчення, і підготуватися до їх обговорення в аудиторії.

Виступи студентів з кожного конкретного завдання для самостійної роботи повинні бути змістовними, базуватися на знанні нормативно-правових актів, рекомендованої навчальної літератури, містити особисті міркування промовців з проблеми, що розглядається, пропозиції щодо розв'язання конкретної проблеми.

Студенти повинні уважно вислуховувати виступи своїх колег і бути готовими взяти участь в обговоренні питання, висловити своє ставлення до змісту виступу, а також свою думку з проблеми, що розглядається.

Пропоновані методичні вказівки допоможуть раціональніше використовувати час при самостійному вивченню предмета і виконати запропоновані контрольні завдання.

В основу методичних вказівок покладені підручники провідних українських науковців з теорії держави та права, а саме:

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. –

2. ЗМІСТ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Поняття права

Термін «право» в юридичній науці. Поняття і різні прояви права. Поняття та ознаки об'єктивного права. Загальна характеристика права суб'єктивного. Соціальні та юридичні ознаки сучасного права. Нормативність, системність, формальна визначеність, вольовий характер, загальна обов'язковість, гарантованість державою, здатність виступати критерієм правомірності або неправомірності поведінки суб'єктів права тощо, як юридичні ознаки права. Соціальна справедливість і свобода, їх міра як сутність права. Право як система норм (правил) поведінки особи, нормативна основа організації та функціонування державної влади, об'єднань громадян, інших суб'єктів.

Різноманітність підходів розуміння права. Головні підходи до праворозуміння. Зв'язок права зі справедливістю, свободою, рівністю у суспільних відносинах за ідеалістичною школою права. Класовий підхід. Загальносоціальний підхід до сутності права. Генетичний, інструментальний, аксіологічний, системний, інтегративний підходи до праворозуміння.

Ознаки права.

Функції права, як «дзеркало» відображення соціального призначення права, його ролі у системі нормативного регулювання. Поняття функції права. Класифікація функцій права. Спеціально-юридичні функції права (регулятивна та охоронна). Загально-соціальні функції права (виховна, інформаційна, орієнтовна та ін.). Право, як регулятор суспільних відносин.

Соціальне цінність (призначення) права, його місце і роль у системі соціального нормативного регулювання. Право як загальнолюдська цінність. Право як втілення справедливості та інструментальна цінність права.

Завдання для самостійної роботи

1. Термін «право» в юридичній науці.
2. Основні підходи до праворозуміння.
3. Ознаки права.
4. Функції права.
5. Цінність права.

Завдання 1. Скласти схему основних підходів до праворозуміння.

Завдання 2. Скласти схему ознак права.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. У чому полягає основна відмінність між природно-правовим і позитивістським праворозумінням?
2. Сформулювати головні аспекти соціологічного підходу до права.
3. Виокремити основні ознаки права.
4. Визначити основні напрями регулятивної та охоронної функції права.
5. Виокремити основні аспекти та виміри цінності права.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Особливості та концепції праворозуміння.
2. Поняття, сутність і ознаки права. Функції права.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Сукупність норм права, що виражені у відповідних юридичних джерелах – нормативно-правових актах, судових рішеннях, правових звичаях тощо – це:*

- A) об'єктивне право;
- B) негативне право;
- B) природне право;
- Г) суб'єктивне право.

2. *Напрямок праворозуміння, який ґрунтується на тому, що необхідного зв'язку між правом і мораллю не існує – це:*

- A) класичний позитивізм;
- B) сучасний позитивізм;
- B) школа природного права;
- Г) юридичний позитивізм.

3. *Напрямок праворозуміння, що визначає право, як наказ суверена і пояснює обов'язковість права існуванням у переважній більшості членів суспільства звичаю коритися цим примусовим наказам – це:*

- A) класичний позитивізм;
- B) сучасний позитивізм;
- B) школа природного права;
- Г) юридичний позитивізм.

4. *Універсальний закономірний зв'язок між ступенями розвитку національного права як соціального явища, що виражається у збереженні і сучасному використанні правового матеріалу минулих часів, забезпеченні особливостей національної правової системи – це:*

- А) наступність у праві;
- Б) новації у праві;
- В) прецедент у праві;
- Г) функції права.

5. Основні напрями впливу права на суспільні відносини – це:

- А) наступність у праві;
- Б) функції права;
- В) прецедент у праві;
- Г) новації у праві.

6. Функція права, обумовлена головним призначенням права – регулювати суспільні відносини, досягати їх упорядкування – це:

- А) охоронна функція;
- Б) соціальна функція;
- В) регулятивна функція;
- Г) зовнішня функція;
- Д) внутрішня функція.

Завдання 6. *Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття:* позитивне право, природне право, право об'єктивне, право суб'єктивне, юснатуралізм, юридичний позитивізм, класичний позитивізм, сучасний позитивізм, системність права, формальна визначеність права, функції права, соціальні функції права, юридичні функції права, регулятивна функція права, охоронна функція права, цінність права.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрНУ країни О. В. Петришина. –Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. /О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава - теоретичний аспект// Право України. 2005 .-№ 11.

5. Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти.//Вісник Академії правових наук України. 2009. №2-3.

6. Тацій В. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку. // Вісник Академії правових наук України. 2003. №2-3.
7. Дворкін Р. Серйозний погляд на право: Пер. з англ. К.: Основа,- 519 с.
8. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / Ю.С. Шемшученка (ред.). К: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. 632 с.
9. Кельзен Г. Чисте правознавство: Проблема справедливості: Пер. з нім. К.: Юніверс, 2004. 496 с.
10. Рабінович П. М. Право сучасної України: тенденції та суперечності розвитку //Правова система України. Питання теорії і практики. - К.,1993.
11. Сердюк О. В. Соціологічний підхід у сучасному правознавстві: пізнання соціальності права. Монографія. Х: Яшма, 2007. 320 с.
12. Харт Х. Л. А. Концепція права: Пер. з англ. К.: Сфера, 232 с.

Тема 2. Право в системі соціального регулювання

Соціальні регулятори поведінки людей первіснообщинного ладу. Закономірності виникнення права. Основні шляхи формування права: санкціонування державою звичаїв (звичаєве право); безпосередня правотворчість органів державної влади; утворення правових норм судовими органами (правові прецеденти); укладення нормативних договорів (міжнародних, колективних тощо). Відмінності права від соціальних норм первісного ладу.

Поняття і загальні риси соціального регулювання у суспільстві. Поняття і загальні риси соціальних норм. Класифікація (види) соціальних норм: звичаї, мораль, корпоративні, релігійні, політичні, правові, етичні та інші норми. Загальне й особливе у соціальних нормах. Право і традиції. Право і технічні норми, їх співвідношення і взаємодія. Технічно-правові норми. Право і мораль. Ознаки, які відрізняють норми права від норм моралі. Право та моральний рівень розвитку суспільства. Справедливість і право. Роль права у розвитку і зміцненні моралі суспільства. Корпоративні норми, їх особливості і взаємодія з правом.

Право, політика, економіка. Поняття відносної самостійності права. Межі правового регулювання у суспільстві. Право і матеріальні суспільні відносини. Взаємовплив права і економіки. Безпосереднє та опосередковане регулювання правом економічних відносин. Роль права у стимулюванні розвитку нових економічних відносин. Право і демократія. Взаємовплив права і політики. Право як основа та форма (засіб) здійснення політики держави. Відображення в праві політичних процесів у суспільстві. Роль політики у визначенні змісту і напрямків правового регулювання.

Право і людина. Біологічна, психологічна та соціальна сутність людини та відображення цих аспектів у правових нормах.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття, загальні риси та види соціальних норм. Співвідношення технічних і правових норм.
2. Право і мораль, їх співвідношення.
3. Право і звичай, їх співвідношення.
4. Право і релігійні норми.
5. Корпоративні норми, їх особливості та взаємодія з правом.

Завдання 1. Скласти схему співвідношення права і моралі.

Завдання 2. Скласти схему співвідношення права і звичаю.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Які види соціальних норм регулюють суспільні відносини?
2. Яким є співвідношення між соціальними і технічними нормами?

3. Як взаємодіють право і релігійні норми?
4. Як відбувається взаємодія між правом і корпоративними нормами?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Справедливість і право.
2. Право та релігійні догми у регулюванні суспільних відносин.
3. Взаємодія права і моралі у процесі правотворчості і реалізації права.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Правила, що розробляються політичними партіями, громадськими організаціями, профспілками, підприємствами та іншими об'єднаннями з метою реалізації інтересів своїх учасників – це:*

- А) правові норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) соціальні норми;
- Г) звичаєві норми;
- Д) релігійні норми.

2. *Соціальні норми, які складаються внаслідок їх тривалого та одноманітного застосування в певних життєвих ситуаціях – це:*

- А) право;
- Б) мораль;
- В) звичай;
- Г) релігія;
- Д) прецедент.

3. *Система правил поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в певному суспільстві і забезпечуються засобами соціального впливу – це:*

- А) правові норми;
- Б) корпоративні норми;
- В) соціальні норми;
- Г) звичаєві норми;
- Д) релігійні норми.

4. *Принципи, оцінки та норми, що виражають уявлення людей про добро і зло, а також про те, що схвалюється чи заперечується суспільством – це:*

- А) право;

- Б) мораль;
- В) звичай;
- Г) релігія;
- Д) прецедент.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: соціальна норма, види соціальних норм, технічні норми, мораль, взаємодія права і моралі, звичай, релігія, корпоративні норми.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. /О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
4. Бандурка О., Пушкін О., Зайцев Л. Право і держава - теоретичний аспект// Право України. 2005 .-№ 11.
5. Рабінович П. М. Право сучасної України: тенденції та суперечності розвитку //Правова система України. Питання теорії і практики. - К., 1993.
6. Оборотов Ю. Н. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права): Монографія. - Одеса: Юрид.літ., 2002. - 280 с.

Тема 3. Джерела права

Поняття і види форм (джерел) права, їх загальна характеристика. Правовий звичай. Правовий (судовий, адміністративний) прецедент. Нормативний правовий акт. Нормативний правовий договір (міжнародний, колективний). Правова доктрина. Догми (принципи,

правила) релігії, як форма права. Специфіка форм (джерел) права у різних правових системах. Значення форми права у правовому регулюванні суспільних відносин та систематизації законодавства.

Нормативно-правовий акт як джерело права. Його ознаки. Система нормативно-правових актів.

Правовий звичай: поняття, основні ознаки та особливості. Звичаєве право: сутність, ознаки та взаємозв'язок із правовим звичаєм.

Нормативно-правові договори: поняття, ознаки та види (типові, примірні, міждержавні нормативно-правові договори; внутрішні та зовнішні; господарські, страхування, т. ін.).

Судовий прецедент: основні ознаки, особливості та співвідношення з іншими формами права. Класифікація судових прецедентів. Поняття судової практики як джерела права.

Поняття правової доктрини як джерела права. Вплив доктрини на правозастосування та нормотворчість.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і види джерел права.
2. Нормативно-правовий акт як джерело права.
3. Правовий звичай як джерело права.
4. Нормативно-правовий договір як джерело права.
5. Судовий прецедент і судова практика як джерела права.

6. Правова доктрина як джерело права.

Завдання 1. Скласти логічні схеми баз знань.

Завдання 2. Скласти схему джерел права.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Розкрийте види джерел права в сучасних правових системах та визначте їх співвідношення.

2. У чому полягає відмінність нормативно-правового акту і нормативно-правового договору.

3. Наведіть приклади правових звичаїв в національному законодавстві.

4. Охарактеризуйте поняття, види та структуру судового прецеденту.

5. В яких випадках судова практика є обов'язковим джерелом права в Україні?

6. Яким чином правова доктрина впливає на процеси правозастосування та нормотворчості?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Джерела континентального права.
2. **Форми права англо-американської (англо-саксонської) правової сім'ї.**
3. Джерела мусульманського права.
4. Запозичення джерел права у різних правових системах: порівняльний аналіз сучасних тенденцій.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади (Верховної Ради) або безпосередньо самого народу (референдум), що встановлює основні, первинні юридичні норми, має вищу юридичну силу і приймається з дотриманням особливої законодавчої процедури – це:

- А) закон;
- Б) підзаконний акт;
- В) правовий прецедент;
- Г) правовий звичай;
- Д) нормативно-правовий акт.

2. Рішення судів у конкретних справах, які містять правові зразки одноманітного та багаторазового застосування і тлумачення правових норм – це:

- А) правовий (судовий) прецедент;
- Б) судова практика;
- В) правова доктрина;
- Г) нормативно-правовий договір;
- Д) правовий звичай.

3. Акт-документ, який містить концептуально оформлені правові ідеї, концепції, теорії та принципи, що розробляються вченими з метою вдосконалення законодавства, усвідомлюються (сприймаються) суспільством, та підтримуються (формалізуються) державою – це:

- А) правовий (судовий) прецедент;
- Б) судова практика;
- В) правова доктрина;
- Г) нормативно-правовий договір;
- Д) правовий звичай.

4. Офіційний документ компетентних органів держави, який складається з юридичних норм, встановлює, змінює чи скасовує норми права, виходить від строго певних правотворчих органів, має встановлену форму, реквізити, порядок вступу в силу і сферу дії – це:

- А) закон;

- Б) підзаконний акт;
- В) правовий прецедент;
- Г) правовий звичай;
- Д) нормативно-правовий акт.

5. Судове чи адміністративне рішення по конкретній юридичній справі, якому держава надала загальнообов'язкового юридичного значення і таке рішення є зразком для вирішення аналогічних справ – це:

- А) правовий (судовий) прецедент;
- Б) судова практика;
- В) правова доктрина;
- Г) нормативно-правовий договір;
- Д) правовий звичай.

6. Добровільно узгоджені декількома суб'єктами загальні правила поведінки, які забезпечуються державою, встановлює, змінює чи скасовує норми права – це:

- А) правовий (судовий) прецедент;
- Б) судова практика;
- В) правова доктрина;
- Г) нормативно-правовий договір;
- Д) правовий звичай.

Завдання 6. Занотувати до термінологічного словника поняття: джерело права, первинні джерела права, вторинні джерела права, обов'язкові джерела права, переконливі джерела права, нормативно-правовий акт, Конституція, правовий звичай, нормативно-правовий договір, міжнародний договір, внутрішньодержавний договір, адміністративний договір, судовий прецедент, прецедент не право, судова практика, правова доктрина.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Андрусак Т. Г. Теорія держави і права. – Львів, 1997.

5. Гайворонський В. Джерела права // Вісник Академії правових наук України. - №3. – с. 56-65.
6. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: Навчальний посібник для юридичних факультетів вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208с.
7. Пронюк Н. Проблеми та перспективи законотворчості в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №10. – с.3-7.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права, - Х., 2001.
9. Теорія держави і права (опорні конспекти) / Автор-упорядник Кравчук М.В. – К., Атіка, 2003. – 288с.
10. Шаповал В. Конституція як форма (джерело) конституційного права України (питання теорії)//Право України. – 1999. – №6. – С.5.

Тема 4. Принципи права.

Правове регулювання суспільних відносин

Принципи, що діють у правовій системі: їх поняття та класифікація. Загальнолюдські (цивілізаційні), загальні, міжгалузеві та галузеві принципи. Принципи правових інститутів. Втілення загальнолюдських цінностей у цивілізаційних принципах права. Принципи гуманізму, демократизму, справедливості, свободи та рівності, як загальнолюдські принципи права. Загальні принципи права - єдність прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин, гарантованість прав і свобод громадян, відповідальності за вину, законності, поділу права, поєднання стабільності і динамізму. Роль принципів права у правотворчості та правозастосуванні.

Правовий вплив на суспільні відносини. Поняття правового регулювання, його ознаки.

Способи, методи та типи правового регулювання. Основні та допоміжні способи правового регулювання. Дозволи, зобов'язання та заборони. Примус, заохочення, надання пільг, рекомендації та покарання, як допоміжні способи правового регулювання. Поняття методів правового регулювання. Імперативний та диспозитивний методи. Рекомендаційний та заохочувальний методи. Типи правового регулювання (загальнодозволений та спеціальнодозволений), їх основні ознаки.

Види правового регулювання. Нормативне та індивідуальне, централізоване і децентралізоване правове регулювання.

Механізм правового регулювання: поняття, склад, структура. Стадії правового регулювання. Основні елементи механізму правового регулювання, їх зв'язок за взаємодія. Нормативна основа, правові відносини, акти реалізації норм права в механізмі правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання в умовах демократичної правової держави.

Ефективність правового регулювання: поняття та головні її критерії. Шляхи підвищення ефективності механізму правового регулювання.

Завдання для самостійної роботи

1. Принципи права: поняття та класифікація.
2. Основоположні принципи права.
3. Загальні принципи права. Міжгалузеві та галузеві принципи права.
4. Значення принципів права для правового регулювання.
5. Поняття, стадії та види правового регулювання.
6. Способи та типи правового регулювання.
7. Методи правового регулювання. Правові режими.
8. Ефективність правового регулювання.

Завдання 1. Скласти схему принципів права.

Завдання 2. Скласти список персоналій авторів найбільш значних праць з проблем теми.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Сформулювати риси принципів права.
2. Назвати основоположні принципи права.
3. Охарактеризувати принцип справедливості.
4. Назвати і охарактеризувати загальні принципи права.
5. Визначити значення принципів права у процесі правозастосування та нормотворчості.
6. Якими юридичними способами здійснюється регламентація поведінки осіб у суспільстві та які типи правового регулювання відповідають цим способам?
7. Основні відмінності диспозитивного та імперативного методів правового регулювання.
8. Якими показниками визначається ефективність правового регулювання?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Загальнолюдські принципи права.

2. Система нормативного регулювання суспільних відносин.
3. Сфери правового регулювання та їх межі.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Принципи права, що притаманні праву в цілому, діють в усіх галузях та інститутах права – це:*

- А) основоположні принципи;
- Б) загальні принципи;
- В) галузеві принципи;
- Г) міжгалузеві принципи;
- Д) міжінституційні принципи.

2. *Впорядкування поведінки учасників суспільних відносин за допомогою юридичних засобів – це:*

- А) об'єкт правового регулювання;
- Б) предмет правового регулювання;
- В) правове регулювання суспільних відносин;
- Г) механізм правового регулювання;
- Д) спосіб правового регулювання.

3. *Юридичне дозволення, юридичне зобов'язування, юридична заборона – це:*

- А) способи правового регулювання;
- Б) типи правового регулювання;
- В) механізми правового регулювання;
- Г) об'єкти правового регулювання;
- Д) методи правового регулювання.

4. *Метод правового регулювання, що передбачає правове положення суб'єктів, побудоване на субординації, підпорядкованості; точні приписи підвладному суб'єкту та штрафні каральні санкції – це:*

- А) заохочувальний метод;
- Б) імперативний метод;
- В) диспозитивний метод;
- Г) рекомендаційний метод;
- Д) охоронний метод.

5. *Метод правового регулювання, що передбачає створення умов, за яких вибір суб'єктом певного варіанту юридично значимої поведінки надає йому додаткових матеріальних або нематеріальних благ – це:*

- А) охоронний метод;
- Б) імперативний метод;
- В) диспозитивний метод;

Г) рекомендаційний метод;

Д) заохочувальний метод.

6. *Найбільш важливі фундаментальні принципи, на яких ґрунтується право, як загальнообов'язковий соціальний регулятор – це:*

А) основоположні принципи;

Б) загальні принципи;

В) галузеві принципи;

Г) міжгалузеві принципи;

Д) міжінституційні принципи.

7. *Логічно узгоджена динамічна система уніфікованих юридичних засобів, необхідна і достатня для забезпечення результативного правового регулювання суспільних відносин – це:*

А) об'єкт правового регулювання;

Б) предмет правового регулювання;

В) правове регулювання суспільних відносин;

Г) механізм правового регулювання;

Д) спосіб правового регулювання.

8. *Загальнодозволений та спеціально-дозволений (дозвільний) – це:*

А) способи правового регулювання;

Б) типи правового регулювання;

В) механізми правового регулювання;

Г) об'єкти правового регулювання;

Д) методи правового регулювання.

9. *Метод правового регулювання, що передбачає рівноправність сторін – суб'єктів правовідносин, юридичним фактом, як правило, виступає договір, в якому суб'єкти самі встановлюють взаємні права і обов'язки, за порушення яких наступають майнові поновлювальні санкції – це:*

А) заохочувальний метод;

Б) імперативний метод;

В) диспозитивний метод;

Г) рекомендаційний метод;

Д) охоронний метод.

10. *Метод правового регулювання, що передбачає впорядкування суспільних відносин шляхом надання вказівок, що не мають обов'язкової юридичної сили, стосовно найбільш прийнятної для суспільства ефективної поведінки – це:*

А) заохочувальний метод;

- Б) імперативний метод;
- В) диспозитивний метод;
- Г) рекомендаційний метод;
- Д) охоронний метод.

Завдання 6. Занотувати до термінологічного словника поняття: принципи права, основоположні принципи права, загальні принципи права, міжгалузеві принципи права, галузеві принципи права, принципи підгалузей права і правових інститутів, правове регулювання суспільних відносин, спосіб правового регулювання, тип правового регулювання, метод правового регулювання, диспозитивний метод правового регулювання, імперативний метод правового регулювання, правовий режим.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
4. Колодій А. М. Принципи права України.- К., 1998.
5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. - Х.: Право, 2008. - 240 с.

Тема 5. Норми права

Поняття і загальні ознаки норм права. Норма права як правило поведінки. Регулятивний і загальнообов'язковий характер норми права, соціальна, економічна і культурна обумовленість норми права, формальна визначеність норми права, примусовість, не персоніфікованість. Співвідношення норми права з іншими соціальними нормами.

Основні критерії класифікації норм права. Види норм права. Природа, особливості і значення в правовому регулювання спеціалізованих норм права. Види спеціалізованих норм права: норми-засади, норми-принципи, визначально-установчі норми, норми-дефініції,

норми-презумпції, норми-строки, норми-преюдиції, норми-фікції, норми-конструкції тощо. Регулятивні (правоустановчі) і правоохоронні норми права. Зобов'язальні, уповноважувальні і заборонні норми права. Імперативні норми права. Диспозитивні норми права. Рекомендаційні норми права. Заохочувальні норми права. Норми матеріального і процесуального права: їх взаємозв'язок і відмінність. Юридична колізія. Колізійні норми права.

Структура норми права: поняття, елементи. Загальна характеристика структурних елементів норми права: гіпотези, диспозиції, санкції. Гіпотеза норми права: поняття і види (прості, складні, альтернативні гіпотези). Диспозиція норми права: поняття і види (абсолютно визначені, відносно визначені диспозиції). Санкція норми права: поняття і види (штрафні (каральні) і правопоновлюючі, абсолютно визначені та відносно визначені, прості, складні та альтернативні санкції). Структура регулятивних і правоохоронних норм права.

Стаття нормативно-правового акта: поняття та співвідношення з нормою права. Способи викладення норм права у статтях нормативно-правових актів: прямий, відсильний, бланкетний.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і загальні ознаки норм права.
2. Види норм права.
3. Структура норми права.
4. Спеціалізовані норми права.

Завдання 1. Скласти схему ознак права.

Завдання 2. Скласти схему видів норм права.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Розкрити ознаки норм права, що відрізняють їх від інших видів соціальних норм.
2. Визначити основні критерії класифікації норм права.
3. Охарактеризувати складові норми права.
4. У чому полягає структура регулятивних та охоронних норм права?

5. Які особливості властиві спеціалізованим нормам права?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Ознаки норми права як класичної моделі нормативного припису.
2. Розуміння структури норми права.

3. Співвідношення норм права і принципів права.

4. **Форми викладання норм права у статтях нормативно-правових актів.**

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *За способом правового регулювання норми права поділяють на:*

- А) типові і спеціалізовані;
- Б) регулятивні і охоронні;
- В) зобов'язальні, заборонні, уповноважувальні;
- Г) імперативні і диспозитивні;
- Д) абсолютно визначені і відносно визначені.

2. *Норми права, що визначають певну модель поведінки шляхом встановлення прав та обов'язків суб'єктів права – це:*

- А) норми матеріального права;
- Б) постійні норми права;
- В) норми процесуального права;
- Г) охоронні норми права;
- Д) спеціалізовані норми права.

3. *Спеціалізовані норми права, що сприяють збереженню узгодженості системи права поділяються на:*

- А) норми-засади, норми-завдання, норми принципи;
- Б) колізійні, оперативні та норми, що встановлюють правила за наявності прогалин у законодавстві;
- В) загальні та спеціалізовані;
- Г) регулятивні й охоронні;
- Д) норми-дефініції та норми-строки.

4. *Залежно від того, за наявністю життєвих обставин пов'язується дія норми права, **гіпотези** поділяються на:*

- А) позитивна, негативна і змішана;
- Б) проста, складна і альтернативна;
- В) абсолютна і відносна;
- Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;
- Д) альтернативна і безальтернативна.

5. *Залежно від кількості варіантів поведінки, які пропонує норма, **диспозиція** буває:*

- А) позитивна, негативна і змішана;
- Б) проста, складна і альтернативна;
- В) абсолютна і відносна;
- Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;

Д) альтернативна і безальтернативна.

6. За ступенем визначеності **санкції** бувають:

А) позитивна, негативна і змішана;

Б) проста, складна і альтернативна;

В) абсолютно визначена і відносно визначена;

Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;

Д) альтернативна і безальтернативна.

7. За функціональною спрямованістю норми права поділяють на:

А) типові і спеціалізовані;

Б) регулятивні і охоронні;

В) зобов'язальні, заборонні, уповноважувальні;

Г) імперативні і диспозитивні;

Д) абсолютно визначені і відносно визначені.

8. Норми права, що встановлюють процедури, тобто послідовність дій, необхідних для реалізації прав та обов'язків, що передбачені нормами матеріального права – це:

А) норми матеріального права;

Б) постійні норми права;

В) норми процесуального права;

Г) охоронні норми права;

Д) спеціалізовані норми права.

9. Спеціалізовані норми права, що спрощують правозастосування, допомагають у тлумаченні та застосування типових норм права поділяються на:

А) норми-засади, норми-завдання, норми-принципи;

Б) колізійні, оперативні та норми, що встановлюють правила за наявності прогалин у законодавстві;

В) загальні та спеціалізовані;

Г) регулятивні й охоронні;

Д) норми-дефініції та норми-строки.

10. Залежно від кількості життєвих обставин, з якими пов'язується дія норми права **гіпотези** поділяються на:

А) позитивна, негативна і змішана;

Б) проста, складна і альтернативна;

В) абсолютна і відносна;

Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;

Д) альтернативна і безальтернативна.

11. Залежно від способу викладення правила поведінки **диспозиція** буває:

- А) позитивна, негативна і змішана;
- Б) проста, складна і альтернативна;
- В) абсолютна і відносна;
- Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;
- Д) альтернативна і безальтернативна.

12. Залежно від характеру негативних наслідків, що настають за порушення правила, визначеного в диспозиції, **санкції** поділяють на:

- А) правовідновні заходи, заходи юридичної відповідальності та заходи припинення правопорушень;
- Б) проста, складна і альтернативна;
- В) абсолютно визначена і відносно визначена;
- Г) проста, описова, відсильна, банкетна і змішана;
- Д) альтернативна і безальтернативна.

Завдання 6. Занотувати до термінологічного словника поняття: соціальні норми, норми права, типові норми права, спеціалізовані норми права, регулятивні норми права, охоронні норми права, зобов'язальні норми права, заборонні норми права, уповноважувальні норми права, імперативні норми права, диспозитивні норми права, абсолютно визначені норми права, відносно визначені норми права, загальні норми права, спеціальні норми права, постійні норми права, тимчасові норми права, норми матеріального права, норми процесуального права, структура норми права, гіпотеза, позитивна гіпотеза, негативна гіпотеза, змішана гіпотеза, проста гіпотеза, альтернативна гіпотеза, складна гіпотеза, абсолютно визначена гіпотеза, відносно визначена гіпотеза, диспозиція, безальтернативна диспозиція, альтернативна диспозиція, проста диспозиція, описова диспозиція, відсильна диспозиція, банкетна диспозиція, змішана диспозиція, абсолютно визначена диспозиція, відносно визначена диспозиція, санкція, абсолютно визначена санкція, відносно визначена санкція, проста санкція, складна санкція, альтернативна санкція, спеціалізовані (нетипові) норми права, норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, оперативні норми, норми-референції, норми-строки.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України

М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

Тема 6. Система права і система законодавства

Поняття і характерні риси системи права. Структура системи права, загальна характеристика її структурних елементів. Галузь права, як найбільший структурний підрозділ і центральна ланка права. Профілюючі, процесуальні і спеціальні галузі права. Підгалузь права, як структурний елемент системи права, її специфіка. Основні риси інституту права. Класифікація інститутів права: галузеві та міжгалузеві, прості та складні, регулятивні та охоронні. Правова норма (норма права), як первинний, найменший структурний елемент права.

Основи та принципи побудови системи права, зв'язки між її елементами. Предмет і метод правового регулювання як вихідні критерії поділу системи права на галузі та інститути, їх роль у правотворчості й правозастосуванні. Поняття предмету правового регулювання. Поняття та класифікація методів правового регулювання. Публічне і приватне право. Матеріальне і процесуальне право. Основні галузі системи права України.

Система права і правова система: співвідношення між ними.

Система законодавства: поняття, основні риси та структурні підрозділи. Співвідношення системи права і системи законодавства. Структура законодавства. Основні види структурної організації законодавства: галузева (горизонтальна), ієрархічна (вертикальна), федеративна. Елементи горизонтальної структури законодавства: галузь законодавства, інститут законодавства, нормативно-правовий акт, нормативно-правовий припис. Співвідношення галузі законодавства і галузі права. Фактори формування та розвитку системи законодавства. Структура законодавства України. Співвідношення між нормами міжнародного і національного права. Пріоритет норм міжнародного права над національним законодавством за Конституцією України.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і структура системи права.
2. Публічне і приватне право.

3. Матеріальне і процесуальне право.
4. Галузі та інститути права.
5. Співвідношення міжнародного і національного права.
6. Поняття системи законодавства. Її співвідношення з системою

права.

7. Структура системи законодавства.
8. Чинники формування і розвитку системи законодавства.

Завдання 1. Скласти схему структури системи права.

Завдання 2. Скласти схему структури системи законодавства.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Назвати основні засади побудови системи права.
2. Назвати елементи, що утворюють систему права.
3. Сформулювати відмінності між публічним і приватним правом.
4. У чому полягає відмінність між матеріальним і процесуальним правом?
5. Розкрити ознаки галузі та інституту права.
6. Назвати основні концепції співвідношення міжнародного і національного права.

7. Розкрити ознаки системи законодавства.

8. Розкрити особливості горизонтальної, вертикальної та функціональної структури системи законодавства.

9. Охарактеризувати внутрішні і зовнішні чинники формування та розвитку законодавства.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Основні форми і джерела права у системі права держави.
2. Законодавство – основна форма і джерело права у національній системі права.
3. Поняття і суть законодавства держави.
4. Співвідношення і взаємозв'язок системи права і системи законодавства.

5. Загальна характеристика основних галузей права і законодавства: конституційне, адміністративне, цивільне, господарське, сімейне, житлове, екологічне, аграрне, фінансове, кримінальне, процесуальні галузі: конституційно-процесуальне (парламентське право), цивільно-процесуальне, господарсько-процесуальне тощо.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Структура права, створена зв'язком норм, інститутів, галузей, розділів, що забезпечує цілісність і регулятивні властивості права – це:

- А) інститут права;
- Б) система права;
- В) підгалузь права;
- Г) галузь права;
- Д) підсистема права.

2. Інтегрована принципами, завданнями і функціями, зумовлена характером інтересів сукупність інститутів і галузей права, які регулюють комплекс суспільних відносин за допомогою подібних методів правового регулювання – це:

- А) інститут права;
- Б) система права;
- В) підгалузь права;
- Г) галузь права;
- Д) підсистема права.

3. Підсистема права, яка складається з норм, що регулюють відносини, не пов'язані зі здійсненням функції публічної влади у сфері реалізації приватних інтересів, за допомогою диспозитивного методу – це:

- А) публічне право;
- Б) приватне право;
- В) система права;
- Г) структура права;
- Д) суб'єктивне право.

4. За допомогою якого методу регулюються відносини у публічному праві?

- А) заохочувальний метод;
- Б) імперативний метод;
- В) диспозитивний метод;
- Г) рекомендаційний метод;
- Д) охоронний метод.

5. Цілісна, внутрішньо узгоджена сукупність чинних нормативно-правових актів – це:

- А) система права;
- Б) структура права;
- В) структура законодавства;
- Г) система законодавства;

Д) звід законів.

6. *Відображає поділ законодавства залежно від предмета правового регулювання та обсягу нормативного матеріалу:*

А) горизонтальна структура законодавства;

Б) вертикальна структура законодавства;

В) галузеве законодавство;

Г) міжгалузеве законодавство;

Д) функціональна структура законодавства.

7. *Сукупність взаємопов'язаних нормативно-правових приписів, спрямованих на регулювання відповідної відокремленої сукупності суспільних відносин – це:*

А) галузь законодавства;

Б) нормативно-правовий акт;

В) інститут законодавства;

Г) система законодавства;

Д) підгалузь законодавства.

Завдання 6. Занотувати до термінологічного словника поняття: система права, структура права, норма права, інститут права, підгалузь права, галузь права, підсистема права, публічне право, приватне право, норми матеріального права, норми процесуального права, система законодавства, структура законодавства, горизонтальна структура законодавства, галузеве законодавство, міжгалузеве законодавство, нормативно-правовий акт, інститут законодавства, підгалузь законодавства, галузь законодавства, вертикальна структура законодавства, функціональна структура законодавства, первинні нормативно-правові акти, вторинні нормативно-правові акти, чинники формування і розвитку законодавства.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Теорія держави і права. Акад. курс. Відп. ред. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

5. Ющик О.І. Галузі та інститути правової системи (міфи і реальність). – К., 2002.

Тема 7. Нормативно-правові акти

Поняття та ознаки нормативно-правового акта. Вимоги, які ставляться до нормативно-правових актів. Державна реєстрація та облік нормативно-правових актів. Офіційні друковані видання, в яких публікуються нормативно-правові акти. Класифікація нормативно-правових актів за різними критеріями: за юридичною силою – закони і підзаконні акти; за суб'єктами нормотворчості – нормативні акти, прийняті народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та ін.; за формою – закони, укази, постанови, рішення, накази, розпорядження тощо; за часом дії – постійні і тимчасові; за сферою дії – акти, що поширюються на всю територію держави, і акти територіально обмеженої дії; за колом осіб – акти загальної дії, акти спеціальної дії та акти виняткової дії.

Поняття та ознаки закону. стадії його прийняття, види законів за різними критеріями: за юридичною силою – Конституція, конституційні закони та звичайні закони; за ступенем упорядкованості – кодифіковані і поточні закони; за значенням у механізмі правового регулювання – первинні і вторинні закони.

Кодекс як особливий вид закону. його головні ознаки, види кодексів за різними критеріями: за видами норм права, вміщених у кодексі – матеріальні та процесуальні; за об'єктом кодифікації – галузеві, спеціальні та міжгалузеві; за ступенем охоплення суспільних відносин – повні та неповні.

Підзаконні нормативно-правові акти, його ознаки, види підзаконних актів за різними критеріями: за суб'єктами прийняття – акти президента, уряду, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів і посадових осіб місцевого самоврядування тощо; за зовнішньою формою акта – укази, постанови, накази, розпорядження, рішення, статути, правила тощо; за сферою дії акта – загальні, міжвідомчі, відомчі, місцеві та локальні акти; за характером нормотворчої компетенції – прийняті в межах власної нормотворчої компетенції і в порядку реалізації делегованих нормотворчих повноважень; за порядком прийняття – акти, прийняті одноособово і колегіально; за кількістю суб'єктів

нормотворчості – акти, прийняті одним суб'єктом владних повноважень і спільно двома або більше суб'єктами; за характером відомостей, що містяться в нормативному акті – акти з відкритим доступом та акти з обмеженим доступом.

Дія нормативно-правових актів у час і момент набрання ними чинності, напрям темпоральної дії, зворотна дія нормативно-правового акта у часі, момент зупинення дії нормативно-правового акта, момент припинення його дії, підстави припинення дії нормативно-правового акта.

Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб, принципи дії нормативних актів у просторі (територіальний, екстратериторіальний та екстериторіальний), дія нормативно-правових актів за колом осіб, принципи територіальної та персональної юрисдикції.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття та ознаки нормативно-правового акту.
2. Поняття і види законів.
3. Кодекс як особливий вид закону.
4. Підзаконні нормативно-правові акти.
5. Дія нормативно-правових актів у часі.
6. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.

Завдання 1. Скласти логічну схему видів нормативно-правових актів.

Завдання 2. Скласти логічну схему видів законів.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Визначити основні ознаки нормативно-правового акту.
2. Назвати особливості закону і кодексу як нормативно-правових актів.
3. Які види законів і підзаконних нормативно-правових актів приймаються в Україні.
4. Назвати основні показники, що визначають дію нормативно-правових актів у часі.
5. Назвати основні принципи дії нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.

Завдання 4. Підготувати реферат:

1. Нормативно-правові акти в Україні.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Які нормативно правові акти встановлюють правила регулювання певних сфер суспільних відносин?

- А) закони;
- Б) підзаконні акти;
- В) вторинні нормативно-правові акти;
- Г) кодекси;
- Д) первинні нормативно-правові акти.

2. Які акти вносять зміни до діючих, або скасовують їх?

- А) закони;
- Б) підзаконні акти;
- В) вторинні нормативно-правові акти;
- Г) кодекси;
- Д) первинні нормативно-правові акти.

3. За юридичною силою нормативно-правові акти поділяються

на:

- А) закони і підзаконні акти;
- Б) постійні і тимчасові;
- В) акти загальної, спеціальної та виняткової дії;
- Г) прийняті народом, главою держави, парламентом, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;
- Д) закони, укази, постанови, рішення, накази, розпорядження, тощо.

4. За часом дії нормативно-правові акти поділяються на:

- А) закони і підзаконні акти;
- Б) постійні і тимчасові;
- В) акти загальної, спеціальної та виняткової дії;
- Г) прийняті народом, главою держави, парламентом, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;
- Д) закони, укази, постанови, рішення, накази, розпорядження, тощо.

5. За формою нормативно-правові акти поділяються на:

- А) закони і підзаконні акти;
- Б) постійні і тимчасові;
- В) акти загальної, спеціальної та виняткової дії;
- Г) прийняті народом, главою держави, парламентом, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

6. За суб'єктами нормотворчості нормативно-правові акти поділяються на:

- А) закони і підзаконні акти;
- Б) постійні і тимчасові;
- В) акти загальної, спеціальної та виняткової дії;

Г) прийняті народом, главою держави, парламентом, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування;

Завдання 6. Занотувати до термінологічного словника поняття: нормативно-правовий акт, закон, Конституція, конституційні закони, звичайні закони, кодифіковані закони, поточні закони, первинні закони, вторинні закони, кодекс, підзаконні нормативно-правові акти, напрям темпоральної дії, момент зупинення дії нормативно-правового акта, дія нормативного акта у просторі, дія нормативного акта за колом осіб.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Теорія держави і права. Акад. курс. Відп. ред. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

5. Гайова О.В. Закон у сучасному континентальному праві: порівняльно-правові аспекти [Електронний ресурс] / О. В. Гайова // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 1 (10).

6. Теплюк М. О., Ющик О. І. Введення в дію законів України: питання теорії і практики. – К. : Парламентське видавництво, 2011. – 260 с.

7. 5. Лисенкова О. Законодавство України: необхідне нормативне визначення поняття // Право України. – 1999. – № 11.

8. Щирба М. Ю. До питання про співвідношення понять «набрання чинності», «набуття чинності», «вступ у силу», «введення в дію» // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 4.

Тема 8. Нормотворчість. Систематизація законодавства

Поняття нормотворчості, її ознаки, види нормотворчості за різними критеріями: за особливостями процедури та юридичною силою – законотворчість та підзаконна нормотворчість; за уповноваженим суб'єктом – нормотворчість органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, народу, територіальних громад державних і недержавних організацій; за сферою дії – загальнодержавна, місцева і локальна нормотворчість.

Функції нормотворчості, принципи нормотворчості, групи принципів - принципи, що характеризують діяльність державного апарату, в тому числі у сфері нормотворчості (верховенство права, законність, демократизм, ефективність, професіоналізм); принципи нормотворчості, що ґрунтуються на основоположних і загальних принципах права (принципи справедливості, гуманізму, рівності, свободи, правової визначеності, пропорційності, добросовісності); спеціальні (власні) принципи нормотворчості (науковість, плановість, оперативність, системність, технічна досконалість).

Стадії нормотворчості. Нормотворча ініціатива. Стадія підготовки тексту проекту нормативного акту. Обговорення проекту нормативного акту. Прийняття нормативних актів. Опублікування нормативного акту. Специфіка законодавчого процесу. Суб'єкти законодавчого процесу. Основні стадії законодавчого процесу: їх поняття та основні риси. Право законодавчої ініціативи та форми її реалізації. Правова основа законодавчого процесу в Україні.

Нормотворча техніка, її ознаки, групи засобів і правил нормотворчої техніки, зокрема: філологічні засоби і правила, логічні правила та засоби, структурні засоби і правила, які забезпечують поділ нормативно-правового акта на його структурні елементи, засоби і правила оформлення документів, засоби і правила, що відповідають за системні зв'язки нормативно-правових актів, спеціально-юридичні засоби і правила (термінологія законодавства, юридична конструкція, презумпція, фікція, галузева типізація, спосіб формулювання норм права тощо).

Поняття систематизації законодавства, об'єкти і суб'єкти систематизації (за групами), способи систематизації, види систематизації (облік, інкорпорація, консолідація, кодифікація).

Облік законодавства, його завдання, засоби накопичення та обробки нормативної інформації, форми обліку законодавства, інкорпорація законодавства, її види, результати інкорпорації (збірники і зібрання законодавства), консолідація законодавства, її ознаки.

Кодифікація законодавства, її ознаки, результати кодифікації, методи кодифікації (кодифікація-компіляція, кодифікація-реформа), види кодифікованих актів, види кодифікації.

Завдання для самостійної роботи

1. Нормотворчість: поняття, види.
2. Функції та принципи нормотворчості.
3. Стадії створення нормативно-правових актів.
4. Нормотворча техніка: поняття, елементи. Юридична

термінологія.

5. Поняття систематизації законодавства.
6. Облік, інкорпорація та консолідація законодавства.
7. Кодифікація законодавства і створення зводу законів.

Завдання 1. Скласти логічну схему стадій створення нормативно-правових актів.

Завдання 2. Скласти логічну схему принципів нормотворчості.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Охарактеризувати риси нормотворчості, її функції та види.
2. Розкрити зміст принципів нормотворчості.
3. Назвати та охарактеризувати стадії створення нормативно-правових актів.

4. Визначити поняття нормотворчої техніки та назвати групи засобів і правил, що утворюють її зміст.

5. Розкрити значення термінології, як засобу нормотворчої техніки. Назвати види термінів, що використовуються в законодавстві.

6. Охарактеризувати основні способи систематизації законодавства.

7. Визначити засоби та форми обліку законодавства.

8. За якими ознаками консолідація законодавства відрізняється від його інкорпорації?

9. У чому полягає особливість кодифікації як виду систематизації законодавства?

10. Назвати методи та види кодифікації законодавства.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Стадії створення нормативно-правових актів.
2. Кодифікація як вид систематизації законодавства.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Діяльність, яка здійснюється парламентом, а також народом за особливою процедурою, результатом якої є прийняття законів як нормативно-правових актів вищої юридичної сили – це:

- A) закон;
- B) підзаконна нормотворчість;

- В) нормативно-правовий акт;
- Г) нормотворчість;
- Д) законотворчість.

2. Система засобів і правил вираження та закріплення змісту нормативно-правових актів, використання якої забезпечує ясність, точність, чіткість і несуперечність цих актів – це:

- А) нормотворча техніка;
- Б) принципи нормотворчості;
- В) стадія законотворчості;
- Г) ознаки нормотворчості;
- Д) стадія нормотворчості.

3. Підготування проекту нормативно-правового акта НЕ включає:

- А) розгляд питання про необхідність його прийняття;
- Б) створення концепції проекту нормативно-правового акту;
- В) публічне обговорення проекту нормативно-правового акту;
- Г) формулювання тексту проекту нормативно-правового акту;
- Д) організаційно-технічне і фінансове забезпечення підготування проекту.

4. Спеціально-юридичний засіб нормотворчої техніки, який дозволяє закріпити норми права таким чином, аби вони включались у певну галузь права – це:

- А) термінологія законодавства;
- Б) юридична конструкція;
- В) юридична презумпція;
- Г) галузева типізація;
- Д) юридична фікція.

5. Спеціально-юридичний засіб нормотворчої техніки, за допомогою якого неіснуючі явища, процеси та обставини визнаються юридично існуючими, а також існуюче визнається юридично неіснуючим – це:

- А) термінологія законодавства;
- Б) юридична конструкція;
- В) юридична презумпція;
- Г) галузева типізація;
- Д) юридична фікція.

6. Вид систематизації законодавства, що здійснюється за допомогою впорядкування нормативно-правових актів без зміни їхнього

змісту шляхом зведення в єдині друковані видання (збірники, зібрання, довідники тощо) за хронологією та/або тематикою – це:

- А) інкорпорація законодавства;
- Б) облік законодавства;
- В) консолідація законодавства;
- Г) кодифікація законодавства;
- Д) збірники законодавства.

7. Вид систематизації, що здійснюється шляхом зведення декількох близьких за змістом нормативно-правових актів у новий єдиний нормативно-правовий акт без зміни їхнього змісту – це:

- А) інкорпорація законодавства;
- Б) облік законодавства;
- В) консолідація законодавства;
- Г) кодифікація законодавства;
- Д) збірники законодавства.

8. Метод кодифікації законодавства, що передбачає зібрання норм права та їх приведення в певну кодифіковану форму із суттєвими змінами, зокрема, створенням принципово нових норм та інститутів – це:

- А) кодифікація-компіляція;
- Б) кодифікація-реформа;
- В) кодифікація-презумпція;
- Г) кодифікація-фікція;
- Д) кодифікація-плагіат.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: нормотворчість, законотворчість, підзаконна нормотворчість, принципи нормотворчості, стадії нормотворчості, нормотворча техніка, термінологія законодавства, юридична конструкція, юридична презумпція, юридична фікція, галузева типізація, спосіб формулювання норм права, систематизація законодавства, облік законодавства, інкорпорація законодавства, збірники законодавства, зібрання законодавства, консолідація законодавства, кодифікація законодавства, кодифікація-компіляція, кодифікація-реформа, основи законодавства, кодекс, галузева кодифікація, спеціальна кодифікація.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України

М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Теорія держави і права. Акад. курс. Відп. ред. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

5. Копейчиков В. В. Питання кодифікації законодавства України //Вісник Академії правових наук України. - Харків. - 1994. - № 2.

6. Головатий С., Зайцев Ю., Усенко І. Правнича термінологія і державотворчий процес //Українське право. - 1995. - № 1.

7. Горьовий Л., Швець М. Інформація і законотворчий процес //Віче. - 1996. - № 5.

8. Заєць А. Законодавча діяльність: деякі питання методології, теорії і практики //Українське право. - 1995.- № 1.

Тема 9. Правові відносини

Поняття і характерні риси правових відносин. Класифікація правових відносин. Регулятивні та охоронні правовідносини. Матеріально-правові та процесуально-правові правовідносини. Довгострокові та короткострокові правовідносини. Склад правових відносин.

Суб'єкти правовідносин: поняття, види. Індивідуальні (фізичні особи) та колективні (об'єднання осіб) суб'єкти правовідносин. Юридична особа, як суб'єкт правових відносин: поняття та основні ознаки. Держава, як специфічний суб'єкт правовідносин. Специфічні риси посадової особи, як спеціального індивідуального суб'єкту правовідносин.

Правосуб'єктність, як необхідна передумова виникнення правовідносин: поняття та склад. Правоздатність: поняття, види. Загальна та спеціальна правоздатність. Специфіка правоздатності юридичних осіб, їх правовий статус. Поняття і характеристика дієздатності. Позбавлення дієздатності. Деліктоздатність: поняття, її особливості у певних категорій населення. Правовий статус суб'єктів правовідносин. Компетенція

державних органів і організацій, як втілення їх правосуб'єктності. Правовий статус особи: поняття, зміст.

Конституційний і спеціальний статуси громадян. Суб'єктивні права, правомочність і юридичні обов'язки суб'єктів права - їх реалізація у конкретних правовідносинах. Поняття і зміст суб'єктивного права. Зміст правомочності. Розуміння юридичного обов'язку: поняття, його структурні елементи.

Об'єкти правових відносин: поняття, різновиди. Предмети матеріального світу. Речі і цінності. Особисті немайнові блага, як об'єкти правових відносин. Специфіка послуг, як об'єкту правовідносин. Продукти духовної творчості.

Юридичні факти: поняття, ознаки, роль у правовій системі. Класифікація юридичних фактів. Юридичні дії і події. Правоутворюючі, правозмінюючі і правоприпиняючі юридичні факти. Прості та складні юридичні факти. Одноразові і тривалі юридичні факти. Фактичний склад: поняття та специфічні риси. Відмінність фактичного складу від складного юридичного факту.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і види правових відносин.
2. Суб'єкти правових відносин та їх види.
3. Правосуб'єктність і правовий статус суб'єктів правовідносин.
4. Об'єкти правових відносин, їх види.
5. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин.
6. Юридичні факти та їх види.

Завдання 1. Скласти логічну схему складу правовідношення.

Завдання 2. Скласти логічну схему видів юридичних фактів.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Визначити поняття правовідносин. Якими ознаками воно характеризується?

2. Розкрити склад правовідносин.

3. Визначити структуру правосуб'єктності та її види.

4. Сформулювати відмінність між суб'єктом права і суб'єктом правовідносин.

5. На які види поділяються об'єкти правовідносин?

6. За якими критеріями класифікуються юридичні факти?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Правосуб'єктність учасників правовідносин.

2. Юридичний факт як елемент складу правовідносин.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Що із наведеного НЕ відноситься до елементів складу правовідношення:*

- А) об'єкт правовідношення;
- Б) суб'єкт правовідношення;
- В) юридичні наслідки;
- Г) юридичний зміст правовідношення;
- Д) юридичний факт.

2. *За функціональним призначенням правовідносини поділяють на:*

- А) галузеві та міжгалузеві;
- Б) постійні, тимчасові та одномоментні;
- В) матеріальні та процесуальні;
- Г) конституційні, трудові, цивільні, сімейні тощо;
- Д) регулятивні та охоронні.

3. *Здатність особи бути суб'єктом права – це:*

- А) правоздатність;
- Б) дієздатність;
- В) правовий статус;
- Г) правосуб'єктність;
- Д) деліктоздатність.

4. *Здатність суб'єкта права своїми діями набувати права та обов'язки, самостійно їх реалізовувати – це:*

- А) правоздатність;
- Б) дієздатність;
- В) правовий статус;
- Г) правосуб'єктність;
- Д) деліктоздатність.

5. *Юридично значущі вчинки особи – це:*

- А) юридичні дії;
- Б) юридичні наслідки;
- В) юридичний інтерес;
- Г) юридичні події;
- Д) юридичний обов'язок.

6. *Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідношення – це:*

- А) об'єкт правовідношення;
- Б) суб'єкт правовідношення;
- В) юридичні наслідки;
- Г) юридичний зміст правовідношення;

Д) юридичний факт.

7. *За предметом правового регулювання правовідносини поділяють на:*

А) галузеві та міжгалузеві;

Б) постійні, тимчасові та одномоментні;

В) матеріальні та процесуальні;

Г) конституційні, трудові, цивільні, сімейні тощо;

Д) регулятивні та охоронні.

8. *Здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки – це:*

А) правоздатність;

Б) дієздатність;

В) правовий статус;

Г) правосуб'єктність;

Д) деліктоздатність.

9. *Здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинені нею правопорушення – це:*

А) правоздатність;

Б) дієздатність;

В) правовий статус;

Г) правосуб'єктність;

Д) деліктоздатність.

10. *Юридично значущі життєві обставини, настання яких не залежить від волі людини – це:*

А) юридичні дії;

Б) юридичні наслідки;

В) юридичний інтерес;

Г) юридичні події;

Д) юридичний обов'язок.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: правовідносини, склад правовідношення, об'єкт правовідношення, суб'єкт правовідношення, юридичний зміст правовідношення, юридичний факт, регулятивні правовідносини, охоронні правовідносини, постійні правовідносини, тимчасові правовідносини, одномоментні правовідносини, правосуб'єктність, загальна правосуб'єктність, галузева правосуб'єктність, спеціальна правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, правовий статус, суб'єктивне право, юридичний обов'язок, юридичні дії, юридичні акти, юридичні вчинки, юридичні події.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
4. Єрмоленко В. Щодо відмінностей між об'єктом правовідносин і об'єктом права // Право України. – 2004. - № 1.
5. Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. – 2003. – №7.
6. Курінний Є. Об'єкт права: доктринальні питання визначення категорії // Право України. – 2003. – № 10.

Тема 10. Юридично значуща поведінка

Юридично значуща поведінка, її ознаки та види (правомірна та неправомірна поведінка).

Правомірна поведінка, її характерні ознаки, склад правомірної поведінки, її види за різними критеріями: за суспільною оцінкою – необхідна, бажана та допустима; за об'єктивною стороною – дія і бездіяльність; за вольовою характеристикою – добровільна і вимушена.

Правопорушення, його ознаки. Протиправність, винність, соціальна шкідливість (небезпечність), наслідки, як ознаки правопорушення.

Склад правопорушення. Суб'єкт правопорушення: поняття, ознаки, особливості у різних галузях права. Деліктоздатність особи. Суб'єктивна сторона правопорушення (вина): поняття та її форми. Умисел та необережність. Прямий та непрямий умисел. Протиправна самовпевненість та протиправне недбальство, як форми необережності. Соціальний, медичний та інтелектуальний критерії вини суб'єкту. Поняття об'єкту правопорушення. Різновиди об'єктів правопорушень (загальний, безпосередній). Об'єктивна сторона правопорушення, її

ознаки. Причинний зв'язок між правопорушенням (дією чи бездіяльністю суб'єкта) та шкідливими наслідками, які настали.

Види правопорушень залежно від галузевої належності – конституційне, кримінальне (кримінальні проступки і злочини), адміністративне (проступок), цивільно-правове (делікт), порушення норм трудового права, фінансове, міжнародне правопорушення.

Причини правопорушень з точки зору філософського, соціологічного та психологічного підходу – економічні, соціальні, юридичні та культурологічні причини правопорушень.

Зловживанням правом, його ознаки, юридичні наслідки, зловживання правом в широкому і вузькому розумінні.

Об'єктивно неправомірне діяння, його ознаки, юридичні наслідки.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і види юридично значущої поведінки.
2. Правомірна поведінка.
3. Правопорушення та його ознаки.
4. Склад правопорушення.
5. Види правопорушень.
6. Причини правопорушень.
7. Зловживання правом.
8. Об'єктивно неправомірне діяння.

Завдання 1. Скласти логічну схему ознак юридично значущої поведінки.

Завдання 2. Скласти схему ознак і складу правопорушення.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Визначити особливості правомірної поведінки.
2. Визначити ознаки правопорушення.
3. Визначити та охарактеризувати елементи складу правопорушення.
4. Охарактеризувати види правопорушень.
5. Назвати ознаки зловживання правом і визначити його юридичні наслідки.
6. Сформулювати відмінності між об'єктивно неправомірним діянням і правопорушенням.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Поняття, ознаки та елементи правопорушення.

2. Протиправна поведінка. Поняття та види юридичного конфлікту.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *За суспільною оцінкою виділяють такі види правомірної поведінки:*

- А) необхідна, бажана, допустима;
- Б) добровільна і вимушена;
- В) дія або бездіяльність;
- Г) навмисна і необережна;
- Д) доброчесна і не доброчесна.

2. *Сукупність визначених законом об'єктивних і суб'єктивних виявів протиправного діяння, за вчинення якого передбачено юридичну відповідальність – це:*

- А) правопорушення;
- Б) склад правопорушення;
- В) об'єкт правопорушення;
- Г) суб'єкт правопорушення;
- Д) предмет правопорушення.

3. *Сукупність ознак, які відображають психічне ставлення особи до власного діяння та його шкідливих наслідків – це:*

- А) об'єкт правопорушення;
- Б) суб'єктивна сторона правопорушення;
- В) суб'єкт правопорушення;
- Г) предмет правопорушення;
- Д) об'єктивна сторона правопорушення.

4. *Час, місце, спосіб, обстановка, знаряддя і засоби – це:*

- А) обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони правопорушення;
- Б) обов'язкові ознаки об'єктивної сторони правопорушення;
- В) факультативні ознаки суб'єктивної сторони правопорушення;
- Г) обов'язкові ознаки суб'єкта правопорушення;
- Д) факультативні ознаки об'єктивної сторони правопорушення.

5. *Вина – це:*

- А) обов'язкова ознака суб'єктивної сторони правопорушення;
- Б) обов'язкова ознака об'єктивної сторони правопорушення;
- В) факультативна ознака суб'єктивної сторони правопорушення;
- Г) обов'язкова ознака суб'єкта правопорушення;
- Д) факультативна ознака об'єктивної сторони правопорушення.

6. *Для об'єктивно неправомірного діяння притаманна відсутність:*

- А) об'єктивної сторони правопорушення;
- Б) шкідливих наслідків;
- В) вини;
- Г) суб'єкта правопорушення;
- Д) об'єкта правопорушення.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: юридично значуща поведінка, правомірна поведінка, склад правомірної поведінки, правопорушення, склад правопорушення, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, зловживання правом, об'єктивно неправомірне діяння.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

Тема 11. Юридична відповідальність

Юридична відповідальність, її ознаки.

Підстави юридичної відповідальності, юридична, фактична та процесуальна підстава, підстави, що виключають настання юридичної відповідальності (неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, малозначність діяння, юридичний казус, фізичний або психічний примус).

Конституційна, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна відповідальність.

Цілі юридичної відповідальності, загально соціальні та індивідуальні цілі юридичної відповідальності, мета та функції юридичної відповідальності.

Принципи юридичної відповідальності, принцип справедливості, гуманізму, законності, обґрунтованості, невідворотності юридичної відповідальності, принцип доцільності.

Державно-правовий примус, його ознаки, забезпечення ефективності державно-правового примусу.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття юридичної відповідальності.
2. Підстави юридичної відповідальності.
3. Види юридичної відповідальності.
4. Цілі та функції юридичної відповідальності.
5. Принципи юридичної відповідальності.
6. Юридична відповідальність і державно-правовий примус.

Завдання 1. Скласти логічну схему підстав юридичної відповідальності.

Завдання 2. Скласти схему видів юридичної відповідальності.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Назвати ознаки юридичної відповідальності.
2. Пояснити зміст поняття «підстави юридичної відповідальності».
3. Які підстави виключають настання юридичної відповідальності?
4. Проаналізувати цілі та функції юридичної відповідальності.
5. Визначити зміст принципів юридичної відповідальності.
6. Як співвідносяться поняття «юридична відповідальність» і «державно-правовий примус»?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Поняття, підстави та види юридичної відповідальності.
2. Значення юридичної відповідальності для забезпечення законності і правопорядку.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Правові норми, які містять необхідні об'єктивні та суб'єктивні ознаки поведінки, що кваліфікується як правопорушення, а також перелік санкцій, що можуть застосовуватися до правопорушників – це:

- А) фактична підстава юридичної відповідальності;
- Б) умовна підстава юридичної відповідальності;
- В) фіктивна підстава юридичної відповідальності;
- Г) юридична підстава юридичної відповідальності;
- Д) процесуальна підстава юридичної відповідальності.

2. Дії особи, вчинені з метою захисту охоронюваних законом її прав та інтересів, а також прав та інтересів інших осіб, суспільних і державних інтересів від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння порушнику шкоди, необхідної і достатньої для негайного відвернення чи припинення посягання – це:

- А) юридичний казус;
- Б) неосудність;
- В) необхідна оборона;
- Г) крайня необхідність;
- Д) малозначність діяння.

3. Рішення уповноваженого суб'єкта про застосування до правопорушника конкретних заходів юридичної відповідальності, ухвалене з дотриманням необхідної процедури – це:

- А) фактична підстава юридичної відповідальності;
- Б) умовна підстава юридичної відповідальності;
- В) фіктивна підстава юридичної відповідальності;
- Г) юридична підстава юридичної відповідальності;
- Д) процесуальна підстава юридичної відповідальності.

4. Заподіяння шкоди для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі або іншій особі, а також суспільним і державним інтересам, якщо цю небезпеку неможливо було відвернути іншими засобами, а заподіяна шкода є меншою від тієї, що була відвернена – це:

- А) юридичний казус;
- Б) неосудність;
- В) необхідна оборона;
- Г) крайня необхідність;
- Д) малозначність діяння.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: юридична відповідальність, підстави юридичної відповідальності, неосудність, необхідна оборона, крайня необхідність, малозначність діяння, юридичний казус, фізичний або психічний примус, цілі юридичної відповідальності, принципи юридичної відповідальності, державно-правовий примус.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
4. Головченко В. В. Повага і неповага до закону в різних історичних умовах //Право України. - 1992. - № 12.
5. Кривенко Л. Інституціоналізація конституційно-правової відповідальності - необхідна складова розширення та оновлення судової системи України // Право України. - 2003. - № 1.

Тема 12. Застосування норм права

Реалізація права, типи реалізації норм права, безпосередня і правозастосовна типи реалізації норм права, форми реалізації норм права, дотримання, виконання і використання, як форми реалізації норм права.

Застосування права, їх характерні риси, випадки, в яких відбувається правозастосування.

Стадії правозастосування.

Принципи застосування норм права, принцип справедливості, пропорційності, правової визначеності, законності, обґрунтованості, доцільності, добросовісності, розумності та своєчасності.

Акти правозастосування, їх ознаки, відмінність правозастосовних актів та нормативно-правових, види правозастосовних актів за різними критеріями: за формою зовнішнього вираження – письмові, усні та конклюдентні; за суб'єктами прийняття – акти органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, акти глави держави, акт органів місцевого самоврядування; за юридичною формою – укази, постанови, розпорядження, накази, ухвали, подання, приписи, вироки, рішення та ін.; за юридичним значенням – акти, які містять остаточне рішення в юридичній справі, і допоміжні акти, що забезпечують прийняття основних актів; за характером юридичних наслідків – акти, що встановлюють, змінюють, припиняють, констатують або відновлюють права та обов'язки; за способом прийняття – колегіальні та одноосібні; за сферою дії – у часі, у просторі, за колом осіб; за функціями у правовому регулюванні – регулятивні, охоронні, захисні; за галузевою належністю – конституційно-правові, кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові; за характером індивідуальних приписів – уповноважувальні, зобов'язувальні, забороняючі.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і форми реалізації норм права.
2. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації.
3. Стадії правозастосування.
4. Принципи застосування норм права.
5. Акти правозастосування та їх види.

Завдання 1. Скласти логічну схему типів і форм реалізації норм права.

Завдання 2. Скласти схему принципів застосування норм права.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Назвати типи і форми реалізації права.
2. В яких випадках виникає необхідність застосування норм права?
3. Охарактеризувати основні стадії правозастосування.
4. Визначити зміст принципів застосування норм права.
5. За якими критеріями здійснюється класифікація актів правозастосування?

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Підстави, форми і функції застосування норм права.
2. Правозастосовна техніка.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. Тип реалізації норм права, при якому суб'єктивні права та юридичні обов'язки не можуть бути реалізовані особою без залучення спеціальних суб'єктів (суб'єктів правозастосування) – це:

- А) безпосередня реалізація права;
- Б) зовнішня реалізація права;
- В) правозастосовна реалізація права;
- Г) внутрішня реалізація права;
- Д) опосередкована реалізація права.

2. Яка зі стадій правозастосування охоплює ухвалення рішення у справі?

- А) третя;
- Б) четверта;
- В) п'ята;
- Г) друга;
- Д) перша.

3. Яка зі стадій правозастосування є встановленням юридичних обставин справи?

- А) третя;
- Б) четверта;
- В) п'ята;
- Г) друга;
- Д) перша.

4. Тип реалізації норм права, при якому суб'єкти права самостійно, без зовнішнього втручання чи допомоги втілюють правила, передбачені нормами права, у своїй поведінці, здійснюють суб'єктивні права і виконують юридичні обов'язки – це:

- А) безпосередня реалізація права;
- Б) зовнішня реалізація права;
- В) правозастосовна реалізація права;
- Г) внутрішня реалізація права;
- Д) опосередкована реалізація права.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: реалізація права, застосування права, стадії правозастосування, принципи застосування норм права, акти правозастосування.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

Тема 13. Застосування права в умовах колізій і прогалин у законодавстві

Прогалини в законодавстві, їх загальна характеристика, види за різними критеріями: залежно від часу виникнення – первісні і вторинні; залежно від можливості подолання прогалини у процесі правозастосування – переборні та непереборні прогалини; залежно від того, чи охоплюється існування прогалин умислом законодавця, – умисні

та ненавмисні прогалини; залежно від ступеня неврегульованості суспільних відносин – повні та часткові прогалини.

Подолання прогалин у законодавстві, аналогія закону, презумпція припустимості аналогії, норми, в яких нормах не може застосовуватись аналогія, правомірність застосування аналогії закону, міжгалузева аналогія (субсидіарне застосування норм права), аналогія права, підходи до її визначення.

Юридичні колізії, їх класифікація на види залежно від правових форм діяльності: колізії нормотворчості, правозастосовні колізії, інтерпретаційні колізії, їх характеристика; поняття колізій у праві, їх класифікація на колізії в законодавстві, колізії між нормами, закріпленими в законодавстві, та нормами, закріпленими в інших джерелах права, колізії між нормами права, закріпленими в інших джерелах права, поняття колізій в законодавстві, їх ознаки, класифікація колізій в законодавстві на темпоральні, ієрархічні та змістовні колізії, складні випадки, коли неузгодженість між нормами права зумовлена одночасним існуванням (збігом) декількох видів колізій – при збігу темпоральної та ієрархічної колізій, що виникає внаслідок більш пізнього введення в дію норми, яка має меншу юридичну силу; при збігу темпоральної та змістовної колізій, що виникає внаслідок більш пізнього введення в дію загальної норми; при збігу ієрархічної та змістовної колізій, коли загальна і спеціальна норми містяться в актах, що мають різну юридичну силу.

Подолання колізій у законодавстві, колізійні норми, правила вибору правової норми, яка підлягає застосуванню за наявності розбіжності між нормами права, які закріплені у законодавстві й регулюють однакові фактичні обставини, колізійні правила, засоби подолання колізій – тлумачення, нормотворчість, визнання судами нормативних актів неконституційними або неправомірними.

Завдання для самостійної роботи

1. Прогалини в законодавстві: поняття і види.
2. Засоби подолання прогалин у законодавстві.
3. Колізії в законодавстві як вид юридичних колізій.
4. Засоби подолання колізій у законодавстві.

Завдання 1. Скласти логічну схему прогалин в законодавстві та засобів їх подолання.

Завдання 2 Скласти логічну схему колізій в законодавстві та засобів їх подолання.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. За якими критеріями класифікуються прогалини в законодавстві?
2. Назвати випадки, коли подолання прогалин є неможливим.
3. Пояснити відмінність між колізіями і прогалинами.
4. Пояснити відмінність між аналогією закону та аналогією права.
5. Назвати основні види колізій в законодавстві.
6. Визначити основні правила подолання колізій в законодавстві.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Прогалини в законодавстві та засоби подолання.
2. Колізії в законодавстві та засоби подолання.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Неузгодженості, що виникають за наявності розбіжностей (суперечностей) між нормами права, які закріплені в законодавстві та регулюють одні суспільні відносини – це:*

- A) прогалини в законодавстві;
- B) колізії в законодавстві;
- B) аналогія закону;
- Г) аналогія права;
- Д) юридична фікція.

2. *Вирішення справи за наявності прогалини в законодавстві на основі загальних або галузевих принципів права – це:*

- A) прогалини в законодавстві;
- B) колізії в законодавстві;
- B) аналогія закону;
- Г) аналогія права;
- Д) юридична фікція.

3. *Колізія, що виникає внаслідок часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права – це:*

- A) змістовна колізія;
- B) ієрархічна колізія;
- B) інтерпретаційна колізія;
- Г) колізія нормотворчості;
- Д) темпоральна колізія.

4. *Для подолання якої колізії існує правило – спеціальний закон скасовує дію загального?*

- A) змістовної колізії;

- Б) ієрархічної колізії;
- В) інтерпретаційної колізії;
- Г) колізії нормотворчості;
- Д) темпоральної колізії.

5. *Повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання – це:*

- А) прогалини в законодавстві;
- Б) колізії в законодавстві;
- В) аналогія закону;
- Г) аналогія права;
- Д) юридична фікція.

6. *Вирішення справи за наявності прогалини на основі норми права, що регулює подібні суспільні відносини – це:*

- А) прогалини в законодавстві;
- Б) колізії в законодавстві;
- В) аналогія закону;
- Г) аналогія права;
- Д) юридична фікція.

7. *Колізія, що виникає внаслідок регулювання одних суспільних відносин нормами різної юридичної сили – це:*

- А) змістовна колізія;
- Б) ієрархічна колізія;
- В) інтерпретаційна колізія;
- Г) колізія нормотворчості;
- Д) темпоральна колізія.

8. *Для подолання якої колізії існує правило – наступний закон з того самого питання скасовує дію попередніх?*

- А) змістовної колізії;
- Б) ієрархічної колізії;
- В) інтерпретаційної колізії;
- Г) колізії нормотворчості;
- Д) темпоральної колізії.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: прогалини в законодавстві, подолання прогалин законодавстві, аналогія закону, аналогія права, колізії в законодавстві, колізії нормотворчості, правозастосовні колізії, інтерпретаційні колізії, темпоральна колізія, ієрархічна колізія, змістовна колізія, подолання колізій у законодавстві.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-те видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.
3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

Тема 14. Тлумачення правових актів

Поняття «тлумачення правового акта», необхідність тлумачення, стадії тлумачення правових актів – з'ясування змісту юридичних правил (норм права) та його роз'яснення.

Спосіб тлумачення правових актів, такі способи тлумачення, як граматичний (мовний), логічний, спеціально-юридичний, системний, історичний, телеологічний (цільовий), особливості тлумачення міжнародно-правових договорів.

Види тлумачення правових актів за різними критеріями їх класифікації: за обсягом їх правового змісту (буквальне, поширене та обмежене тлумачення), залежно від наявності в інтерпретатора повноважень на здійснення тлумачення (офіційне і неофіційне тлумачення), залежно від юридичних наслідків(тлумачення, яке має обов'язковий і переконливий (рекомендаційний) характер). Види офіційного тлумачення за різними критеріями його класифікації: залежно від того, на яке коло осіб воно розраховане (абстрактне і казуальне тлумачення) ;залежно від участі інтерпретатора в ухваленні актів, що роз'яснюються, (автентичне і легальне тлумачення). Види неофіційного тлумачення (побутове, професійне, доктринальне (наукове) тлумачення).

Особливості тлумачення конституції та законів, спеціальні принципи тлумачення конституції, які використовуються у європейській правовій доктрині: принцип об'єктивної системи цінностей, принцип найбільш прийнятної для сторін згоди цінностей, принцип конституційно-конформістського тлумачення, принцип основних прав, принцип балансування, принцип дружнього

ставлення до міжнародного права, принцип конституційно-правового порівняння. Роль судової влади у використанні способів тлумачення конституції та законів, зокрема Конституційного Суду України, суть і юридична сила правотлумачних положень (правових позицій) Конституційного Суду України.

Інтерпретаційний акт, його ознаки, види інтерпретаційних актів за різними критеріями їх класифікації: за ступенем обов'язковості (обов'язкові та рекомендаційні інтерпретаційні акти); за предметом тлумачення (інтерпретаційні акти, що містять тлумачення норм права, викладених у нормативно-правових актах, інших джерелах права, та інтерпретаційні акти, предметом тлумачення яких виступають індивідуальні правові акти); за колом осіб і конкретних ситуацій, на які поширюється дія інтерпретаційних актів, (акти абстрактного та акти казуального тлумачення); за обсягом і характером нормотворчих повноважень органу (акти автентичного тлумачення (видані автором правового акта, що тлумачиться), і легальні акти, або акти делегованого тлумачення); за суб'єктами тлумачення (акти різних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, а також акти міжнародних установ); за видами правових актів, які тлумачаться (акти тлумачення нормативно-правових актів та акти тлумачення індивідуально-правових актів); за видом документа (постанови, рішення, ухвали, роз'яснення, висновки та ін.); за галузями права (конституційно-правові, кримінально-правові, цивільно-правові та ін.).

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття тлумачення правових актів.
2. Способи тлумачення правових актів.
3. Види тлумачення правових актів.
4. Особливості тлумачення конституції та законів.
5. Інтерпретаційні акти, їх види.

Завдання 1. Скласти логічну схему способів тлумачення правових актів.

Завдання 2. Скласти схему видів тлумачення правових актів.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Пояснити, чим обумовлена необхідність тлумачення правових актів.

2. Пояснити, у чому полягають особливості статичного і динамічного підходів до тлумачення правових актів.

3. Охарактеризувати історичний та телеологічний способи тлумачення правових актів.

4. Пояснити, у чому полягає відмінність між офіційним і неофіційним тлумаченням.

5. Охарактеризувати особливості офіційного тлумачення Конституції.

6. Назвати види інтерпретаційних актів і навести їх приклади.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Види інтерпретаційних актів.

2. Способи та види тлумачення правових актів.

Завдання 5. Проробити наступні тестові завдання:

1. *Спосіб тлумачення правового акта, що передбачає аналіз тексту правового акта з точки зору «догми» права за допомогою спеціальних юридичних знань із теорії права і галузевих наук – це:*

А) граматичний спосіб тлумачення;

Б) логічний спосіб тлумачення;

В) спеціально-юридичний спосіб тлумачення;

Г) системний спосіб тлумачення;

Д) історичний спосіб тлумачення.

2. *Тлумачення правового акта, яке має місце тоді, коли зміст правових норм є вужчим за буквальний зміст тексту нормативно-правового акта – це:*

А) буквальне тлумачення;

Б) поширене тлумачення;

В) офіційне тлумачення;

Г) обмежене тлумачення;

Д) неофіційне тлумачення.

3. *Тлумачення правового акта, яке здійснюється суб'єктом у зв'язку з реалізацією ним повноважень стосовно тлумачення правових актів – це:*

А) буквальне тлумачення;

Б) поширене тлумачення;

В) офіційне тлумачення;

Г) обмежене тлумачення;

Д) неофіційне тлумачення.

4. *Спосіб тлумачення правового акта, що враховує місце правової норми серед інших норм, які викладені в певному нормативно-правовому акті, інституті чи галузі законодавства – це:*

А) граматичний спосіб тлумачення;

- Б) логічний спосіб тлумачення;
- В) спеціально-юридичний спосіб тлумачення;
- Г) системний спосіб тлумачення;
- Д) історичний спосіб тлумачення.

5. *Тлумачення правового акта, яке означає, що зміст певної норми права в результаті тлумачення виявився ширшим за її буквальний текст – це:*

- А) буквальне тлумачення;
- Б) поширене тлумачення;
- В) офіційне тлумачення;
- Г) обмежене тлумачення;
- Д) неофіційне тлумачення.

6. *Тлумачення норм права, що здійснюється суб'єктом, який не має повноважень на офіційне тлумачення правових актів – це:*

- А) буквальне тлумачення;
- Б) поширене тлумачення;
- В) офіційне тлумачення;
- Г) обмежене тлумачення;
- Д) неофіційне тлумачення.

Завдання 6. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: тлумачення правового акта, предмет правотлумачення, спосіб тлумачення, граматичний спосіб тлумачення, логічний спосіб тлумачення, спеціально-юридичний спосіб тлумачення, системний спосіб тлумачення, історичний спосіб тлумачення, телеологічне тлумачення, буквальне тлумачення, поширене тлумачення, обмежене тлумачення, офіційне тлумачення, абстрактне тлумачення, казуальне тлумачення, автентичне тлумачення, легальне тлумачення, неофіційне тлумачення, побутове тлумачення, професійне тлумачення, наукове тлумачення, інтерпретаційний акт.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-ге видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
4. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права // НАН України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2001.
5. Костенко О.М. Наукове (доктринальне) тлумачення законів та його роль у здійсненні правосуддя // Право України. – 2000. – № 6.
6. Селіванов А. Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом України норм законодавства // Право України. – 1999. – № 10.
7. Тацій В., Годика Ю. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2.
8. Тесленко М. Правова природа актів Конституційного Суду України // Право України. – 2000. – №2.
9. Трагнюк О. Тлумачення норм міжнародних договорів національним судом // Право України. – 2003. – №3.
10. Цвік М.В. Про офіційне тлумачення законів України // Академія правових наук України. Вісник. – Х., 1997. – Вип. 4 (11).

Тема 15. Правова система суспільства

Правова система, її основні характеристики, елементи правової системи.

Види правових систем сучасності – національні, квазінаціональні, субнаціональні, наднаціональні правові системи (міжнародні і релігійні правові системи). Правова сім'я, її види (романо-германська, англо-американська, традиційна, релігійна, чиста, змішана (гібридна), материнська і дочірня).

Романо-германська, англо-американська, релігійна правова сім'я, сім'ї традиційного права, їх характерні риси. Історичні обставини, які зумовлюють самобутність вітчизняної правової системи, особливі риси сучасної правової системи України.

Завдання для самостійної роботи

1. Поняття і структура правової системи.
2. Класифікація правових систем сучасності.
3. Загальна характеристика правових сімей.
4. Особливості правової системи України.

Завдання 1. Скласти логічну схему елементів правової системи.

Завдання 2. Скласти схему правових систем сучасності.

Завдання 3. Використовуючи рекомендовану літературу підготувати відповіді на наступні запитання (для самоконтролю):

1. Охарактеризувати основні ознаки правової системи.
2. Розкрити структуру і функції правової системи.
3. Порівняти основні риси романо-германської та англо-американської правових сімей.
4. Визначити особливості традиційних і релігійних правових систем.
5. Назвати історичні обставини, що зумовлюють самотність правової системи України.

Завдання 4. Підготувати реферат по одній з вказаних проблем:

1. Історичні обставини, що зумовлюють самотність правової системи України.
2. Правові системи сучасності.

Завдання 5. Внести до термінологічного словника наступні ключові поняття: правова система, національна правова система, квазінаціональна правова система, субнаціональна правова система, наднаціональна правова система, правова сім'я, романо-германська правова сім'я, англо-американська правова сім'я, сім'я традиційного права.

Тематичний список рекомендованої літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

2. Скаун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. – 4-ге видання. – К.: Алерта, 2017. – 528 с.

3. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

4. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького ПАНУ, 2002. - 352 с.

5. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: Істина, 2007.-336 с.

6. Кудлай Т.П. Інституційний розвиток держави // Опорний конспект. - К.: Центр навч. л-ри НАДУ, 2008. - 140 с.
7. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: Атака, 2005. - 592 с.
8. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права : Навч. посібник // М-во освіти і науки України. - Київ: Юристконсульт, КНТ, 2006 р.- 355с.

3. КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ 1-2 ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ 1-2

1. Термін «право» в юридичній науці.
 2. Основні підходи до право розуміння.
 3. Ознаки права.
 4. Функції права.
 5. Цінність права.
 6. Поняття, загальні риси та види соціальних норм.
- Співвідношення технічних і правових норм.
7. Право і мораль, їх співвідношення.
 8. Право і звичай, їх співвідношення.
 9. Право і релігійні норми.
 10. Корпоративні норми, їх особливості та взаємодія з правом.
 11. Поняття і види джерел права.
 12. Нормативно-правовий акт як джерело права.
 13. Правовий звичай як джерело права.
 14. Нормативно-правовий договір як джерело права.
 15. Судовий прецедент і судова практика як джерела права.
 16. Правова доктрина як джерело права.
 17. Принципи права: поняття та класифікація.
 18. Основоположні принципи права.
 19. Загальні принципи права. Міжгалузеві та галузеві принципи права.
 20. Значення принципів права для правового регулювання.
 21. Поняття, стадії та види правового регулювання.
 22. Способи та типи правового регулювання.
 23. Методи правового регулювання. Правові режими.
 24. Ефективність правового регулювання.

25. Поняття і загальні ознаки норм права.
26. Види норм права.
27. Структура норми права.
28. Спеціалізовані норми права.
29. Поняття і структура системи права.
30. Публічне і приватне право.
31. Матеріальне і процесуальне право.
32. Галузі та інститути права.
33. Співвідношення міжнародного і національного права.
34. Поняття системи законодавства. Її співвідношення з системою права.
35. Структура системи законодавства.
36. Чинники формування і розвитку системи законодавства.
37. Поняття та ознаки нормативно-правового акта.
38. Поняття і види законів.
39. Кодекс як особливий вид закону.
40. Підзаконні нормативно-правові акти.
41. Дія нормативно-правових актів у часі.
42. Дія нормативно-правових актів у просторі та за колом осіб.
43. Нормотворчість: поняття, види.
44. Функції та принципи нормотворчості.
45. Стадії створення нормативно-правових актів.
46. Нормотворча техніка: поняття, елементи. Юридична термінологія.
47. Поняття систематизації законодавства.
48. Облік, інкорпорація та консолідація законодавства.
49. Кодифікація законодавства і створення зводу законів.
50. Поняття і види правових відносин.
51. Суб'єкти правових відносин та їх види.
52. Правосуб'єктність і правовий статус суб'єктів правовідносин.
53. Об'єкти правових відносин, їх види.
54. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин.
55. Юридичні факти та їх види.
56. Поняття і види юридично значущої поведінки.
57. Правомірна поведінка.
58. Правопорушення та його ознаки.

59. Склад правопорушення.
60. Види правопорушень.
61. Причини правопорушень.
62. Зловживання правом.
63. Об'єктивно неправомірне діяння.
64. Поняття юридичної відповідальності.
65. Підстави юридичної відповідальності.
66. Види юридичної відповідальності.
67. Цілі та функції юридичної відповідальності.
68. Принципи юридичної відповідальності.
69. Юридична відповідальність і державно-правовий примус.
70. Поняття і форми реалізації норм права.
71. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації.
72. Стадії правозастосування.
73. Принципи застосування норм права.
74. Акти правозастосування та їх види.
75. Прогалини в законодавстві: поняття і види.
76. Засоби подолання прогалин у законодавстві.
77. Колізії в законодавстві як вид юридичних колізій.
78. Засоби подолання колізій у законодавстві.
79. Поняття тлумачення правових актів.
80. Способи тлумачення правових актів.
81. Види тлумачення правових актів.
82. Особливості тлумачення конституції та законів.
83. Інтерпретаційні акти, їх види.
84. Поняття і структура правової системи.
85. Класифікація правових систем сучасності.
86. Загальна характеристика правових сімей.
87. Особливості правової системи України.

4. ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ З ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

1. Теорія держави і права: поняття, риси, предмет і функції.
2. Теорія держави і права в системі юридичних та інших суспільних наук.
3. Методологія і методи в пізнанні держави і права.
4. Виникнення держави і права.
5. Теорії походження держави. Теорії походження права.
6. Поняття та ознаки держави.
7. Типологія держав.
8. Державний суверенітет. Народний суверенітет і національний суверенітет.
9. Поняття і класифікація функцій держави.
10. Внутрішні і зовнішні функції держави.
11. Правові форми здійснення функцій держави.
12. Поняття і структура форми держави.
13. Форма державного правління.
14. Форма державного устрою.
15. Державно-політичний режим.
16. Конфедерація, співдружність та інші міжнародні об'єднання держав.
17. Механізм держави, ознаки, структура.
18. Державний апарат як центральний елемент механізму держави.
19. Поділ влади як принцип організації і діяльності державного апарату. Система «стримувань і противаг» як умова реалізації принципу поділу влади.
20. Демократична держава та її цінність, принципи та форми.
21. Верховенство права.
22. Правова держава, поняття та ознаки.
23. Соціальна держава.

24. Види основоположних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.
25. Національні гарантії прав і свобод людини і громадянина. Міжнародні гарантії прав людини. Європейська система захисту прав людини.
26. Поняття, ознаки, структура, функції та види правосвідомості.
27. Деформації правосвідомості та шляхи їх переборення.
28. Законність як багатогранне явище, її ознаки та структура.
29. Поняття, ознаки і структура громадянського суспільства.
30. Політична система громадянського суспільства і місце в ній держави. Політичні партії в політичній системі громадянського суспільства та їх правовий статус.
31. Термін «право» в юридичній науці. Основні підходи до право розуміння.
32. Ознаки, функції та цінність права.
33. Поняття, загальні риси та види соціальних норм. Співвідношення технічних і правових норм.
34. Право і мораль, право і звичай, право і релігійні норми. Їх співвідношення.
35. Корпоративні норми, їх особливості та взаємодія з правом.
36. Поняття і види джерел права.
37. Нормативно-правовий акт як джерело права.
38. Правовий звичай як джерело права.
39. Нормативно-правовий договір як джерело права.
40. Судовий прецедент і судова практика як джерела права.
41. Правова доктрина як джерело права.
42. Принципи права: поняття та класифікація. Значення принципів права для правового регулювання.
43. Основоположні принципи права. Загальні принципи права. Міжгалузеві та галузеві принципи права.
44. Поняття, стадії та види правового регулювання.
45. Способи та типи правового регулювання.
46. Методи правового регулювання. Правові режими.
47. Поняття і загальні ознаки норм права. Види норм права.
48. Структура норми права.
49. Спеціалізовані норми права.
50. Поняття і структура системи права.

51. Публічне і приватне право.
52. Матеріальне і процесуальне право.
53. Галузі та інститути права.
54. Співвідношення міжнародного і національного права.
55. Поняття і структура системи законодавства. Її співвідношення з системою права
56. Поняття та ознаки нормативно-правового акта.
57. Поняття і види законів. Кодекс як особливий вид закону.
58. Підзаконні нормативно-правові акти.
59. Дія нормативно-правових актів у часі, у просторі та за колом осіб.
60. Нормотворчість: поняття, види, функції та принципи.
61. Стадії створення нормативно-правових актів.
62. Нормотворча техніка: поняття, елементи. Юридична термінологія.
63. Поняття систематизації законодавства. Облік, інкорпорація та консолідація законодавства.
64. Кодифікація законодавства і створення зводу законів.
65. Поняття і види правових відносин.
66. Суб'єкти правових відносин та їх види. Правосуб'єктність і правовий статус суб'єктів правовідносин.
67. Об'єкти правових відносин, їх види.
68. Суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин.
69. Юридичні факти та їх види.
70. Поняття і види юридично значущої поведінки. Правомірна поведінка.
71. Правопорушення та його ознаки. Склад правопорушення.
72. Види правопорушень. Причини правопорушень.
73. Зловживання правом. Об'єктивно неправомірне діяння.
74. Поняття, підстави та види юридичної відповідальності.
75. Принципи, цілі та функції юридичної відповідальності.
76. Юридична відповідальність і державно-правовий примус.
77. Поняття і форми реалізації норм права.
78. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації. Стадії правозастосування. Принципи застосування норм права.
79. Акти правозастосування та їх види.
80. Прогалини в законодавстві: поняття і види.
81. Засоби подолання прогалин у законодавстві.

82. Колізії в законодавстві як вид юридичних колізій.
83. Засоби подолання колізій у законодавстві.
84. Поняття, способи і види тлумачення правових актів.
85. Особливості тлумачення конституції та законів.
86. Інтерпретаційні акти, їх види.
87. Поняття і структура правової системи.
88. Класифікація правових систем сучасності.
89. Загальна характеристика правових сімей.
90. Особливості правової системи України.

6. ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ДО ВСІХ ТЕМ КУРСУ

1. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина I. Навчальний посібник / СМ. Тимченко, С.К. Бостан, СМ. Легуша, Н.М. Пархоменко, Т.О. Пікуля, Н.В. Пронюк. - К.: КНТ, 2007. - 288 с
2. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького ПАНУ, 2001. - 180 с.
3. Гіда Є.О.. Теоретичні основи загальнолюдських стандартів прав людини: Посібник. Наукове видання. - К., 2008. - 100 с.
4. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Тематичний словник термінів та визначень з курсу теорії держави і права. Навчальний посібник., К., 1998. - 75 с
5. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Теорія права і держави: Навчальний посібник. - К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. - 270 с.
6. Загальна теорія держави і права. За ред. Копейчикова В.В. - К., Юрінком, 2002. – 367 с.
7. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / СМ Тимченко, Р.А. Калюжний, С.М. Легуша. . - К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. - 296 с.
8. Козюбра М.І. Права і свободи людини і громадянина у новій Конституції України // Адвокат. - 1996. - № 2.
9. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 304 с.
10. Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посіб. - К.: Ін-т економіки і господар. права, 1998. - Ч.1. - 88 с.
11. Крищенко Л.Т. Президент України: конституційно-правовий статус // Віче. - 1994. - № 2.
12. Кудлай Т.П. Інституційний розвиток держави // Опорний конспект. - К.: Центр навч. л-ри НАДУ, 2008. - 140 с.
13. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: Атака, 2005. - 592 с.
14. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права : Навч. посібник // М-во освіти і науки України. - Київ: Юристконсульт, КНТ, 2006 р.- 355с.
15. Марчук В.М., Ніколаєва Л.В. Нариси з теорії права: Навч.

пос. - К.: Істина, 2004.

16. Мелешенко В.Ф. Основи конституційного права України. - К.: Вентурі, 1996. - 208 с.

17. Мельниченко В.І. Президент у структурі державної влади // Трибуна. - 1995. - № 1/2.

18. Нікітін А.В. Теорія держави і права. Навчальний посібник для дистанційного навчання, Київ: Ун-т "Україна", 2004.

19. Оніщенко Н.М. правова система: проблеми теорії: Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького ПАНУ, 2002. - 352 с.

20. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: Навчальний посібник. - К.: Істина, 2007.-336 с.

21. Основи держави і права / Під ред. А.М.Колодія, А.М. Олійника. - К., 1997. - 236 с.

22. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи України в механізмі держави: Монографія // МВС України. КНУВС. Київськ. юрид. ін-т. - Тернопіль: Астон, 2005 р.- 199с.

23. Прилуцький В.О. Деякі питання територіального устрою України // Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку. - К., 1997. - С. 96-97.

24. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-е, зі змінами. Навч.посіб. - К.: Атіка, 2001. - 176 с.

25. Рабинович П.М. Основи законної теорії права і держави. - К., 1998. - 240 с.

26. Сіренко В.Ф. Громадське суспільство в Україні: проблеми становлення. - К.: Логос, 1997.

27. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник: Пер. з рос. - Х.: Консул, 2001. - 656 с.

28. Скакун О.І. Теорія держави і права- Харків, Консум, 2001, - 655 с.

29. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001.

30. Скрипник О. Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. Монографія. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002.

31. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - Т. 1-3.

32. Харитонова О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи:

основи порівняльного правознавства, Європейські традиції. - Х.: Одісей. 2002. - 592 с.

33. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. - К.: Кондор, 2006.

34. Теорія держави і права: навчальний посібник / А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарєв, О.Л. Слюсаренко. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 176 с

35. Теорія держави і права: навчальний посібник для підготовки до державних іспитів [для студ. вищ. навч. закладів] / СП. Коталейчук - К.: КНТ, 2009. - 320 с.

36. Теорія держави і права: Підручник / С.Л.Лисенков, А.М.Колодій, О.Д.Тихомиров, В.С.Ковальський; За ред. С.Л.Лисенкова. - К.: Юрінком Інтер, 2005.-448 с.

37. Теорія держави і права: посібник для підготовки до іспитів / Пендюра М.М. - К.: КНТ, 2008. - 189 с

38. Теорія держави та права: Посіб. для підготов, до іспитів / СМ Тимченко, Р.А. Калюжний, С.М. Легуша. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. - 176 с

39. Тюріна О.В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика): Навчальний посібник. - К.: КНТ, Видавничий дім «Скіф», 2008. - 96 с.

40. Шаповал В.М. Виконавча влада: правовий статус і реалії // Уряд. кур'єр. - 1996. - 19 груд.

41. Шаповал В.М. Вищі органи сучасної держави: Порівняльний аналіз. - К.: Програма Л, 1995. - 123 с.

42. Шляхи реформування громадянського суспільства в Україні. Забезпечення прав людини на свободу слова та інформацію: Наук. зб. - Х.: УАДУ ХФ, 2001. - 286 с.

7. ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Верховна Рада України // [http: www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
2. Вищий господарський суд // [http: www.arbitr.gov.ua](http://www.arbitr.gov.ua)
3. Голос України // [http: www.uamedia.visti.net/golos/](http://www.uamedia.visti.net/golos/)
4. Державні органи влади України // [http: www.nau.kiev.ua](http://www.nau.kiev.ua)
5. Електронні вісті // [http: www.elvisti.com](http://www.elvisti.com)
6. Законопроекти України // [http: www.zakon.gov.ua](http://www.zakon.gov.ua)
7. Зеркало тижня // [http: www.zerkalo-nedeli.com](http://www.zerkalo-nedeli.com)
8. Інформаційні ресурси про Україну // [http: www.infoukes.com](http://www.infoukes.com)
9. Кабінет Міністрів України (вихід на всі міністерства і відомства) // [http: www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)
10. Міністерство юстиції // [http: www.minjust.gov.ua](http://www.minjust.gov.ua)
11. Національна безпека і оборона // [http: www.uceps.com.ua/ukr/all/jornal/](http://www.uceps.com.ua/ukr/all/jornal/)
12. Офіційна сторінка Президента України // [http: www.president.gov.ua](http://www.president.gov.ua)
13. Політична Україна // [http: www.polit.com.ua](http://www.polit.com.ua)
14. Рада національної безпеки і оборони // [http: www.rainbow.gov.ua](http://www.rainbow.gov.ua)
15. Українська пошукова система // [http: www.meta-ukraine.com](http://www.meta-ukraine.com)
16. Українська правда // [http: www.pravda.com.ua](http://www.pravda.com.ua)
17. Урядовий кур'єр // [http: www.uamedia.visti.net/uk/](http://www.uamedia.visti.net/uk/)
18. Центр досліджень проблем громадянського суспільства // [http: www.cdpgs.ukrbiz.net](http://www.cdpgs.ukrbiz.net)

Теорія держави та права Ч.2 Теорія права [Текст]:
методичні вказівки до виконання самостійної роботи для
здобувачів першого (бакалаврського) рівня освітньо-
професійної програми «Право» галузь знань 08 Право
спеціальності 081 Право денної та заочної форм навчання /
уклад. А. М. Земко. – Луцьк: Луцький НТУ, 2021. – 72с.

Комп'ютерний набір
Редактор

А.М.Земко
А.М.Земко

Підп. до друку «__»_____2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 2,25.
Тираж 50 прим.

Інформаційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ІВВ Луцького НТУ

